

Oikeusministeriölle

Viite: VN/4346/2018

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitysluonnosta lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Hallituksen esitysluonnoksen keskeiset ehdotukset ja tavoitteet

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi seksuaalirikoksia koskevaa rikoslain 20 lukua. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön enimmäisrangaistus korotettaisiin neljästä vuodesta kuuteen vuoteen vankeutta. Lisäksi rikoslakiin lisättäisiin törkeää lapsenraiskausta koskeva uusi rangaistussäännös. Törkeästä lapsenraiskauksesta rangaistaisiin sitä, joka syyllistyy samalla teolla törkeään raiskaukseen ja sukupuoliyhteyden käsittävään törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Rangaistusasteikko olisi 4–12 vuotta vankeutta, joka merkitsisi vähimmäisrangaistuksen ankaroitumista.

Esityksen tavoitteena on tehostaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rikosoikeudellista suojaa ja suojella lapsia seksuaaliselta hyväksikäytöltä sekä siten ehkäistä ennalta lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia.

Uuden törkeä lapsenraiskausta koskevan säännöksen tavoitteena olisi rangaistusten kiristäminen ja rangaistuskäytännön ankaroituminen vakavimmissa lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Säännöksen tavoitteena olisi myös selkeyttää oikeustilaa.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Yleistä

Esitysluonnos on pääasiallisesti hyvin valmisteltu ja perusteltu. Lapsiasiavaltuutettu kannattaa ehdotettuja muutoksia ja pitää niitä perusteltuina sekä lapsen oikeuksia vahvistavina. Lapsiasiavaltuutettu pitää välttämättömänä, että lapsi tunnustetaan erityistä suojelua tarvitsevana henkilönä. Lapsiin kohdistuvat rikokset ovat aina vahingollisia lapselle ja, siksi on tärkeää arvioida jatkuvasti, ovatko tuomitut rangaistukset oikeassa suhteessa teon vahingollisuuteen.

Esitysluonnoksen vaikutusten arviointi

Luonnosesitys sisältää arvion yhteiskunnallisista vaikutuksista, vaikutuksista viranomaisten toimintaan sekä taloudellisista vaikutuksista.

Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että esitysluonnokseen lisätään tarkempi arviointi muutosehdotuksen vaikutuksista alaikäisiin. Lapsivaikutusten arviointi perustuu lapsen oikeuksien sopimuksen vaatimukseen asettaa lapsen etu ensisijaiseksi harkintaperusteeksi kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa. Arvioinnissa on nimenomaisesti otettava huomioon lapsen etu. Arvioinnissa on selostettava, mitä on pidetty lapsen etuna ja millä perustein, sekä kuinka lapsen etua on punnittu suhteessa muihin päätöksen vaikuttaviin seikkoihin.¹

Esitysluonnoksessa on molempien muutosehdotusten kohdalla tehty hyöty-haitta-punninta. Hyöty-haitta-punninta sisältää arvion siitä, mikä yhden rikoksen ehkäisemisen hinnaksi muodostuisi. Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että asiaa täytyy punnita myös lapsen oikeuksien kannalta. Vaikutusarvioinnissa olisi tärkeää ottaa huomioon kustannukset, jotka syntyvät, kun rikoksen uhriksi joutunut lapsi tarvitsee hoitoa ja tukea, mahdollisesti pitkälle aikuisikään asti.

Arvio hallituksen esitysluonnoksen ehdotuksista

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön enimmäisrangaistuksen korottamisesta (RL 20:6)

Esitysluonnoksessa ehdotetaan, että lapsen seksuaalisen hyväksikäytön enimmäisrangaistus korotetaan neljästä vuodesta kuuteen vuoteen. Muutoksen tarkoituksena on ankaroittaa rangaistuskäytäntöä sellaisten tekojen kohdalla, jotka kuuluvat lapsen seksuaalisen hyväksikäytön törkeimpiin tekemuotoihin, mutta eivät silti täytä törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kvalifointiperusteita.

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että pelkästään enimmäisrangaistuksen korottaminen ei riitä turvaamaan esitysluonnoksen tavoitetta lapsen ruumiillisesta koskemattomuudesta. Esitysluonnoksen mukaan lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan pääasiassa ehdollista vankeutta. Tilastokeskuksen taulukkojen perusteella voidaan arvioida, että lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja törkeästä hyväksikäytöstä tuomitut rangaistukset sijoittuvat keskimäärin rangaistusasteikon alapäähän. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että lapseen kohdistuneista seksuaalirikoksista tuomitut rangaistukset ovat käytännössäkin oikeassa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen.

Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että esitysluonnoksessa tarkennetaan yksityiskohtaisia perusteluita sen osalta, milloin rangaistus tulisi mitata rangaistusasteikon yläpäästä. Lapsiin kohdistuvien hyväksikäyttörikosten rangaistustason arviointia on pidetty vaikeana, koska rikokset vaihtelevat tekotavoiltaan (HE 282/2010 vp s. 11). On tärkeää varmistaa ehdotetun muutoksen vaikutus oikeuskäytäntöön.

Törkeää lapsenraiskausta koskeva rangaistussäännös (RL 20:7 b)

Luonnosehdotuksen mukaan rikoslakiin lisättäisiin uusi törkeää lapsenraiskausta koskeva rangaistussäännös. Säännöstä sovellettaisiin tilanteissa, joissa nykyisen rikoslain mukainen törkeän raiskauksen ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöt toteutuisivat samaan aikaan. Säännös toteutettaisiin lainsäädäntöteknisesti siten, että tunnusmerkistössä viitattaisiin edellä mainittuihin tunnusmerkistöihin.

Esitysluonnoksen mukaan säännöksellä ei ole tarkoitus vaikuttaa siihen jakoon, joka Suomen lainsäädännössä tällä hetkellä vallitsee lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja raiskauksen arvioinnin välillä. Uuden törkeän lapsenraiskausta säännöksen soveltaminen edellyttäisi sitä, että teko kattaisi sekä törkeän lapsen hyväksikäytön että raiskauksen.

sikäytön että törkeän raiskauksen tunnusmerkistön. Esitysluonnoksen mukaan esityksellä ei ole tarkoitus muuttaa sitä, miten arvioidaan raiskauksen tunnusmerkistön täyttyminen.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että jatkossa arvioidaan raiskauksen tunnusmerkistön kehittämistä lapsen oikeuksien suojelemisen näkökulmasta. Lapsen kohdalla ikä ja alistainen asema aikuiseen verrattuna yleensä muodostavat sellaisen avuttoman tilan, jossa lapsi ei tosiasiallisesti kykene ilmaisemaan tahtoaan tai vastustamaan tekoa. Tällaisessa tilanteessa on viime kädessä lainsäätäjän vastuulla varmistaa, että lapsen oikeus koskemattomuuteen toteutuu. Lapsen edun mukaista on ottaa huomioon hänen asemansa erityistä suojelua tarvitsevana sekä varmistaa, että hän pääsee kehittymään mahdollisimman täysimääräisesti myös siltä osin, kun on kyse lapsen seksuaalisesta itsemääräämisoikeudestaan.

Perustelut lapsiasiavaltuutetun kannanotoille

Lapsen oikeuksien yleissopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

Lapsen oikeuksien yleissopimusta tulee tulkita kokonaisuutena. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa ja toteutumista valvovan YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen etu toteutuu, kun kaikki yleissopimuksessa taatut lapsen oikeudet toteutuvat.²

Lapsen oikeuksien komitea on määritellyt seuraavat artiklat perustavanlaatuisiksi yleisperiaatteiksi koko lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanossa:

- lapsen edun ensisijaisuus kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia (3(1) artikla)
- lapsen oikeus syrjimättömyyteen ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa ominaisuuden tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua (2 artikla)
- lapsen oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla, erityisesti lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä (12 artikla),
- lapsen oikeus elämään sekä henkiinjäämiseen ja kehittymiseen mahdollisimman täysimääräisesti (6 artikla)

Muita esitysluonnoksen kannalta keskeisiä artikloja ovat muun muassa:

- Lapsen oikeus suojeluun kaikelta väkivallalta (art 19)
- Lapsen oikeus suojeluun seksuaaliselta hyväksikäytöltä (art 34)

Suomen perustuslain (731/1999) 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Säännös ulottaa julkisen vallan turvaamisvelvollisuuden perustuslain 2 luvussa säädettyjen perusoikeuksien ohella myös Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa turvattuihin ihmisoikeuksiin. Turvaamisvelvoite ulottuu siten myös lapsen oikeuksien yleissopimuksessa taattuihin oikeuksiin.

Sopimuksen lisäksi on annettu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen valinnainen pöytäkirja lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta (SopS 40 ja 41/2012).

Jyväskylässä 21.09.2018

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Irma Elsilä
Korkeakouluharjoittelija, Lapsiasiavaltuutetun toimisto

¹ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen edun ensisijaisuudesta. CRC/C/GC/14 kohdat 52-79

² YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen edun ensisijaisuudesta. CRC/C/GC/14, kohta 4.